

Social Cohesion and Development

Vol. 1, 2006

Όλγα Αγγελοπούλου, Η υποχρεωτικότητα ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης, Εκδόσεις Αντ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 465.

Στεργίου Άγγελος

<https://doi.org/10.12681/scad.9006>

Copyright © 2016 Άγγελος Στεργίου

To cite this article:

Στεργίου, (2016). Όλγα Αγγελοπούλου, Η υποχρεωτικότητα ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης, Εκδόσεις Αντ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 465.. *Social Cohesion and Development*, 1(1), 90-92. doi:<https://doi.org/10.12681/scad.9006>

Όλγα Αγγελοπούλου,
Η υποχρεωτικότητα ως χαρακτηριστικό
γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης,
Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 465.

Η μελέτη της Όλγας Αγγελοπούλου, που αποτελεί και τη διδακτορική της διατριβή, πραγματεύεται το σημαντικότερο γνώρισμα του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης, την υποχρεωτικότητα. Η συγγραφέας δεν είναι τυχαία και επιδερμική ερευνήτρια του Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλειας. Με διεισδυτικό τρόπο, ορίζει την υποχρεωτικότητα ως την επιβολή συμμετοχής σε ένα ελάχιστο αλληλεγγύης. Πράγματι, η επιδίωξη του στόχου της κοινωνικής αλληλεγγύης δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την υποχρεωτικότητα, που εκφράζεται δικαιοίκα με τη μορφή κανόνων αναγκαστικού Δικαίου. Ωστόσο, η μελέτη αποκτά ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον όταν η συγγραφέας επιχειρεί να μεταφέρει την κεντρική σύζευξη υποχρεωτικότητας-αλληλεγγύης στη σφαίρα του ιδιωτικού Δικαίου. Αμφισβητώντας πάγιες νομολογιακές θέσεις, κατορθώνει ωστόσο περισσότερο να μας γοητεύσει παρά να μας πείσει.

Το βιβλίο είναι χωρισμένο σε μία εκτενή εισαγωγή και σε δύο κύρια κεφάλαια. Στην εισαγωγή δίδονται αρχικώς παρατηρήσεις για την ιστορική εξέλιξη της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και για τις απόψεις που είχαν διατυπωθεί σχετικά με τη φύση της υποχρεωτικότητας και εν συνεχεία η κοινωνικοπολιτική και κοινωνικοπολιτική της διάσταση.

Στην εισαγωγή επισημαίνεται ότι η ιδιαιτερότητα της σχέσης αλληλεγγύης που αναπτύσσεται ανάμεσα στην ασφαλιστική κοινότητα και τα μέλη της συνίσταται στο εξής: Η εφαρμογή του συστήματος της κοινωνικής ασφάλισης δεν σημαίνει μόνον ότι κάθε μέλος της ασφαλιστικής ομάδας συμβάλλει με την εισφορά του στην προστασία των λοιπών μελών, αλλά και ότι αναλαμβάνει την ευθύνη να μεριμνήσει για τη δική του προστασία –αφού η καταβολή των εισφορών του είναι προϋπόθεση για να λάβει παροχές– πριν από την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου. Τούτο συνεπάγεται την αναγκαιότητα ίδρυσης μίας έννομης σχέσης κοινωνικής ασφάλισης ήδη πριν από την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου. Η εισαγωγή ολοκληρώνεται με το συμπέρασμα ότι μόνο στην κοινωνική ασφάλιση είναι αναγκαία η ίδρυση έννομης σχέσης πριν από την επέλευση του κινδύνου. Στα συστήματα καθολικής κάλυψης από τους ασφαλιστικούς κινδύνους (demogrants) και της κοινωνικής πρόνοιας, η έννομη σχέση κοινωνικής προστασίας ξεκινά μόνο μετά την επέλευση του κινδύνου ή της κατάστασης ανάγκης και μετά από αίτημα του ενδιαφερόμενου προσώπου.

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη, με τίτλο «Η “συμμετοχή” στο ελάχιστο της κοινωνικοασφαλιστικής αλληλεγγύης», αναλύεται η διάσταση των κύριων και των παρεπόμενων υποχρεώσεων των μερών της έννομης σχέσης κοινωνικής ασφάλισης ως εκφράσεων αλληλεγγύης, αναγκαίων για τη λειτουργία της κοινωνικής ασφάλισης. έπογραμμίζεται ότι ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της κοινωνικής ασφάλισης αφορά στην ασφαλιστική σχέση και σημαίνει την υποχρεωτικότητα της “ίδρυσης”, των “μερών” και του “περιεχομένου” της, επί των οποίων δεν υπάρχουν περιθώρια επίδρασης της ιδιωτικής αυτονομίας.

Στη δεύτερη ενότητα, με τίτλο «Ο προσδιορισμός του “ελάχιστου” της αλληλεγγύης στην κοινωνική ασφάλιση», ερευνάται το ερώτημα κατά πόσον η υποχρεωτικότητα συνιστά όχι απλώς χαρακτηριστικό, αλλά και διαχρονικό και ουσιώδες γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης. Το ερώτημα αυτό απαντάται θετικά, πρώτον διότι χωρίς την υποχρεωτική υπαγωγή στην ασφάλιση είναι πολύ μεγάλος ο κίνδυνος της έλλειψης βασικής προστασίας μεγάλων ομάδων του πληθυσμού σε περίπτωση επέλευσης κινδύνων. Επισημαίνεται, δεύτερον, –και αντίθετα προς το επιχείρημα ότι η υποχρεωτικότητα δεν συνιστά ουσιώδες γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης, επειδή η τελευταία γνωρίζει και

προαιρετικές μορφές– ότι η υποχρεωτικότητα υφίσταται πάντοτε εντός ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, ανεξάρτητα από την έκταση του πεδίου εφαρμογής του, ακριβώς λόγω της σημασίας της για τους στόχους της προστασίας από τους κοινωνικούς κινδύνους και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη, με τίτλο «Η “επιβολή” της συμμετοχής σε ένα ελάχιστο αλληλεγγύης από το δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης», εξετάζεται το γενικό ερώτημα ποιο δίκαιο, δηλαδή ποιες κατηγορίες κανόνων δικαίου εξασφαλίζουν την υποχρεωτικότητα, όπως αυτή καθορίστηκε ως το τέλος του πρώτου κεφαλαίου.

Υπό το γενικό αυτό ερώτημα, αφ’ ενός ερευνώνται όλα τα επιμέρους σχετικά ζητήματα που έχουν κατά καιρούς απασχολήσει την ελληνική και την αλλοδαπή θεωρία και νομολογία, όπως: (α) Μπορεί η έννομη σχέση κοινωνικής ασφάλισης να ιδρυθεί χωρίς ο ασφαλιστικός φορέας να γνωρίζει την ύπαρξη της ασφαλιστέας απασχόλησης; (β) Μπορεί κάποιο πρόσωπο να αναλάβει εργασία με μόνο κίνητρο την εξασφάλιση της ασφαλιστικής του προστασίας; (γ) Μπορούν οι ιδιώτες να συμφωνήσουν την παροχή ανεξάρτητων υπηρεσιών και όχι μισθωτής εργασίας, για να αποφευχθεί η δημιουργία εργοδοτικών υποχρεώσεων; Αφ’ ετέρου, τίθενται νέα θέματα προς εξέταση, όπως (α) Η δυνατότητα καθορισμού από τους υποχρεωτικά ασφαλισμένους του περιεχομένου της ασφαλιστικής τους σχέσης και (β) Η σημασία της λεγόμενης υποχρεωτικότητας “συνέχειας”. Η γνώμη που εκφράζεται σε κάθε επιμέρους ζήτημα συνιστά ταυτόχρονα και ένα μέρος της απάντησης του γενικού ερωτήματος.

Υποστηρίζεται η άποψη ότι οι ιδιώτες επιτρεπτά διαμορφώνουν κατά τη βούλησή τους τις ιδιωτικές έννομες σχέσεις, από τις οποίες εξαρτάται η επέλευση των εννόμων συνεπειών του κανόνα του Δικαίου κοινωνικής ασφάλισης, εφ’ όσον δεν υπάρχει ρητή νομοθετική ρύθμιση περί του αντιθέτου. Εάν ο νομοθέτης επιθυμεί να περιορίσει τη δυνατότητα αυτή των ιδιωτών, θα πρέπει να το προβλέψει ρητά, όπως αυτό συμβαίνει λ.χ. με την “ακούσια” απώλεια της θέσης εργασίας, που προϋποτίθεται για τη χορήγηση του επιδόματος ανεργίας.

Επιπλέον, το Δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης σε αρκετές περιπτώσεις επιτρέπει στους υποχρεωτικά ασφαλισμένους να κάνουν επιλογές που αφορούν την ασφαλιστική τους σχέση, λ.χ. να επιλέξουν ανώτερη ασφαλιστική κατηγορία. Το βιβλίο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι επιλογές αυτές δεν έρχονται άνευ άλλου σε σύγκρουση με την υποχρεωτικότητα. Μία τέτοια σύγκρουση είναι ενδεχόμενη μόνον όταν η επιλογή προκαλεί ασυνέχεια μελών και πόρων ορισμένου ασφαλιστικού καθεστώτος, με κίνδυνο τη διατάραξη της αναδιανεμητικής του ικανότητας, όταν δηλαδή οι υποχρεωτικά ασφαλισμένοι μπορούν κατά βούληση να “αποχωρήσουν” και να “επανέλθουν” σε ένα καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης. Το συμπέρασμα αυτό βασίστηκε στην εξέταση του δικαιώματος των υποχρεωτικά υπαγόμενων στη γερμανική κοινωνική ασφάλιση ασθένειας να επιλέγουν ελεύθερα τον φορέα ασφάλισής τους.

Η υποχρεωτικότητα ίδρυσης δεν θα διατηρούσε τη σημασία της, εάν η υποχρεωτικότητα της κοινωνικής ασφάλισης δεν περιελάμβανε την υποχρεωτικότητα “συνέχειας”. Η υποχρεωτική συνέχεια σημαίνει την αδυναμία των μελών να συμφωνήσουν τη λήξη της διαρκούς έννομης σχέσης κοινωνικής ασφάλισης και επιβάλλει κανονιστικές ρυθμίσεις, που εξασφαλίζουν τη διάρκεια της ασφαλιστικής προστασίας, όπως το απαράγραπτο του βασικού δικαιώματος στη σύνταξη και την απαγόρευση της καταγγελίας της διαρκούς έννομης σχέσης κοινωνικής ασφάλισης σε περίπτωση παραβίασης των κύριων και των παρεπόμενων υποχρεώσεων των μερών.

Στη δεύτερη ενότητα του δεύτερου κεφαλαίου, με τίτλο «Εξάρτηση του υποχρεωτικού από τον δημόσιο χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης;» τίθεται το ερώτημα κατά πόσον το Δίκαιο που εξασφαλίζει την υποχρεωτικότητα, όπως αυτό καθορίστηκε στην πρώτη ενότητα του ίδιου κεφαλαίου, (πρέπει να) είναι Δίκαιο δημόσιο ή μπορεί να είναι ιδιωτικό. Για την έρευνα του ερωτήματος αυτού, ήταν αναγκαία η συγκριτική μελέτη αλλοδαπών υποχρεωτικών ιδιωτικών ασφαλίσεων κατά κοινωνικών κινδύνων.

Υπόψη ελήφθησαν η γερμανική ιδιωτική υποχρεωτική ασφάλιση και η ελβετική υπο-χρεωτική επαγγελματική ασφάλιση γήρατος, επιζώντων και αναπηρίας. Αφού εξηγείται η επιλογή των συγκεκριμένων παραδειγμάτων και αναλύονται οι ρυθμίσεις που τα διέπουν, προκύπτει η διαπίστωση ότι και στην περίπτωση αυτών των υποχρεωτικών ιδιωτικών ασφαλίσεων παρατηρείται υποχρεωτικότητα ίδρυσης, μερών, περιεχομένου και συνέχειας, αν και με ορισμένες διαφοροποιήσεις σε σχέση με την υποχρεωτικότητα που χαρακτηρίζει την δημόσια κοινωνική ασφάλιση. Η υποχρεωτικότητα πάντως των υποχρεωτικών αυτών ιδιωτικών ασφαλίσεων εξυπηρετεί όχι μόνον την ασφάλεια των υπόχρεων να ασφαλισθούν προσώπων από τους ασφαλιζόμενους κινδύνους, αλλά και την κοινωνική αλληλεγγύη, καθώς στο υποχρεωτικό περιεχόμενο των ασφαλιστικών συμβάσεων ανήκουν υποχρεώσεις με αναδιανεμητική λειτουργία, όπως ανώτατα όρια ασφαλίσεων, απαγόρευση διαφοροποίησης των ασφαλίσεων ανάλογα με το φύλο του ασφαλιζόμενου κ.ά. Στα παραδείγματα αυτά των αλλοδαπών ενόμων τάξεων, κάθε παραβίαση οποιασδήποτε υποχρέωσης συνεπάγεται στους υποχρεωτικά ασφαλιζόμενους και ασφαλιστές/φορείς ασφάλισης (π.χ. υποχρεώσεις για σύναψη σύμβασης και για αποδοχή πρότασης για σύναψη σύμβασης) διοικητικές ή/και ποινικές κυρώσεις. Οι κυρώσεις αυτές αποτελούν ένα πλέγμα διατάξεων δημοσίου Δικαίου, που αποσκοπούν στην τήρηση των υποχρεώσεων ασφαλισμένων και ασφαλιστών/φορέων ασφάλισης και εξασφαλίζουν την υποχρεωτικότητα της ιδιωτικής ασφάλισης.

Άγγελος Στεργίου
Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ